

Texte și documente inedite

Viorel Cosma

Veturia O. Ghibu Amintiri despre George Enescu

Cluj-Sibiu, 1955-1959
(II)

[...]

13. Concertul meu de Lieduri, la Ateneu, acompaniat la pian de Maestrul George Enescu

Sala Ateneului era tixită de lume. Făceam muzică cu Maestrul Enescu, nu vedeam pe nimeni. Am zărit doar, la un moment dat, pe Constantin Brediceanu, pe Gogu Georgescu, și pe câțiva membri ai familiei mele.

Am executat prgramul în felul meu; ici colo îmi aduceam aminte că glasul nu răspunde chiar cum aș dori eu. După repetate aplauze și reluări, părăsim imensa sală cu o acustică atât de capricioasă, a Ateneului. Maestrul delicat și bun afară din cale, mă felicită pentru felul cu am interpretat și parcă și mai mult pentru felul cum am știut să înving indispoziția care m-a tulburat în timpul zilei. Eu, personal, n-am avut o mulțumire deplină din cauza indispoziției. Dar „es wär zů schön gewesen”, dacă ar fi fost totul perfect-perfect. Domnița, la rândul ei, m-a îmbrățișat cu multă căldură; era foarte mulțumită.

Nu mi-am putut da seama care a putut fi cauza indispoziției mele, căci, a doua zi, eram complet refăcută, cu glasul ca de obicei și cu o stare de spirit neobișnuit de bună.

A doua zi aveam să plac acasă la Cluj. Înainte de plecare, mi-a mai dat câteva sugestii în legătură cu ceea ce aveam să urmez la Paris, sub supravegherea mare maestre Litvine, pe care o aprecia mult.

Dorița Maestrului pare a fi să mă specializez în muzica lui R. Wagner, pentru care zicea că posed calități toto atât de prețioase ca și pentru Lied.

La despărțire mi-a mai dat superbă fotografie a sa, pe care a scris: [dedicație]

.....

Despărțirea de amfitrioana mea și de Maestrul a fost sfâșietoare de inimă. Mă apropiasem atât de mult sufletește de Maruca în cele câteva zile, încât am simțit că această despărțire este pecetluirea începutului unei prietenii, care nu se va mai sfârși. Iar cât îl privește pe Maestrul, el va rămânea pentru mine mai mult decât un îndrumător al destinului meu, chipul lui de om desăvârșit a intrat în sufletul meu pentru

totdeauna, în forme pe cari nimeni și nimic nu le va mai putea șterge sau distruge sau măcar slăbi, oricât de puțin.

[...]

15. O audiție muzicală la Regina Maria cu acompaniamentul
Maestrului Enescu

Ar fi trebuit să mai adaog în legătură cu concertul și împrejurarea că Maestrul m'a sfătuit să fac tot ce se cuvine pentru ca concertul să fie onorat și cu prezența Reginei Maria, care să-l patroneze chiar. În acest sens, D^{na} Maria Cantacuzino a și luat contact cu D^{na} Irina Pricopiu, dama de onoare a Suveranei și președinta „Asociației muzicale române”. După ce i-am fost recomandată acesteia cu căldură, i-am făcut și o vizită, fiind primită cu deosebită afabilitate. Mai târziu, conform înțelegerii, i-am scris și o scrisoare dela Cluj, la care Dna Pricopiu mi-a răspuns astfel, cu data de 19 Oct. 1925.

Casa M. S. Reginei

Stimată Doamnă,

Am primit chiar acum scrisoarea D^{tale}, amintindu-mi concertul ce l-ați fixat pentru 7 Nov.

Majestățile Lor se află la Sinaia; Pe ziua de 29 mă voi duce și eu acolo și vom spune Majestății Sale Reginei cererea D^{voastră}, împreună cu programul concertului. Mă bucur că aveți neprețuitul concurs al Maestrului Enescu.

Cu cele mai bune sentimente,
Irina Pricopiu

Totuși, Regina n'a asistat la concert și aceasta din cauza unui doliu intervenit în familia regală.

După terminarea perioadei doliului, Dna Pricopiu m'a anunțat însă printr-o scrisoare că Regina vrea să mă audă într-o audiție specială la Palat, având ca acompaniator la pian tot pe Maestrul Enescu. Audiția a și avut loc în ziua de 17 Dec. 1925, Regina a urmărit cu un surprinzător interes și înțelegere întreg

programul, punct cu punct. Mi-a cerut de mai multe ori „să-i mai cânt Brahms”, pentru care avea o mare slăbiciune.

Ce seară ca'n povești, cu Regina și Doamnele de onoare ca public și cu George Enescu acompaniator!

A doua zi am dat expresie stării mele sufletești printr'o scurtă telegramă la Cluj – soțului meu: „Audiția dela Palat, minunea minunilor. Vă îmbrățișez cu fericirea mea.”

16. Maestrul G. Enescu intervine pentru mine la Ministrul Artelor

În zilele premergătoare audiției m-am întâlnit de mai multe ori cu „Maruca” – așa-i ziceam eu în sinea mea ființei căreia Maestrul îi spunea cu predilecție, pe franțuzește: „Princesse aimée” și „Princesse adorée”, - cât și cu Maestrul. Acesta mi-a dat, între altele, scrisoare pe care să i-o prezint Ministrului Cultelor și Artelor, Alex. Lapedatu, în scopul de a putea obține „valută” pentru Paris. Redau aici scrisoarea din chestiune:

.....

17. O prietenie impresionantă

La rândul ei Maruca, cu care începusem, între timp, o corespondență interesantă, ce a durat vreo 15 ani, îmi telegrafiasse la Cluj câteva zile după concert: „Primesc azi scrisoarea. Gândul meu respectuos cu D^{ia}.” Apoi, curând după aceasta: „Încă odată calde mulțumiri pentru bunul gând. Cu afecțiune.”

Apoi iarăși: „Atâtea gânduri bune și **aproape!** Parcă nici timpul, nici distanța nu ne-ar separa. Cu afecțiune.”

La 14 Dec.1925, ea îmi trimite un plic cu „câteva scrisori pentru Paris, cu multe, **multe** gânduri bune.” Printre scrisori era una către cântăreața Marya Freünd dela Paris, despre care voi scrie mai încolo.

[...]

23. Întâlnirea la Paris cu George Enescu, dar și cu Domnița

L-am reîntâlnit la Paris și pe Maestrul Enescu, cu prilejul unui concert al lui. S-a interesat de ceea ce lucrez cu felia și părea mulțumit. De altfel, el vorbise mai înainte cu maestra mea, dela care aflase lucruri satisfăcătoare. Am vorbit mult despre situația muzicală din Franța și din România. Era și el de părere că la noi în țară e mult „haos” în ceea ce privește muzica. I-am amintit că în curând voi da la Lyon un concert în care voi cânta și destulă muzică românească. A fost plăcut atins și m-a încurajat.

Mai multe aveam să vorbim „în trei”, peste o zi sau două, când avea să fie la Paris și Domnița. Rămăsese vorba că voi fi avizată despre întâlnire.

Eu știam că Domnița e vorba să vie în curând. Primisem cu puține zile înainte de aceea o c. poștală dela dânsa din Strassbourg, unde se oprișe la niște prieteni. „Cât de mulțumită sunt de bunele știri și de bunele gânduri.”, - îmi scria dânsa. - „A bientôt! Cu multă afecțiune, Maria Cantacuzino.

Așteptam cu nerăbdare întâlnirea în trei. Dar, ghinion! Când m-am întors dela concert am găsit acasă telegrama profesorului Jules Guiart dela Lyon, prin care mă aviza, că concertul meu în acel oraș a fost fixat pentru ziua de 30 aprilie, în care scop trebuie să părăsesc a doua zi Parisul! Nu mai puteam schimba nimic, mă măguleam însă cu speranța că poate tot voi mai găsi pe prietenii mei după revenirea mea dela Lyon. Speranță deșartă, căci la întoarcere, după o săptămână, aproape n'am mai găsit pe nimeni.

Am avut totuși o mângâiere. Maestra mea Felia Litvine, care avusese prilejul să stea mai mult de vorbă cu Dna Cantacuzino și cu Maestrul Enescu, mi-a povestit, că aceștia s'au interesat de aproape de mine și de felul cum îmi petrec timpul în capitala Franței.

După câțeva vreme am primit dela Dna Cantacuzino, care se întorsese în țară, următoarea scrisoare: „Scumpă Doamnă Ghibu, La Paris te-am căutat însă erai plecată la Lyon, mi se pare, unde știu că ai avut un mare succes. De altfel ne

bucurăm de frumoasele vești pe care le avem în ceea ce privește arta la care te-ai consacrat.

Cu multe dorințe de bine,

Maria Cantacuzino”

[...]

31. Întoarcerea la Paris

Dela Lyon am revenit la Paris, unde mi-am reluat studiul cu Felia Litvine. Aci, maestra mi-a făcut o plăcută surpriză, oferindu-mi numărul cel mai nou al marelui reviste pariziene „Le Courier Musical” din 15 Maiu 1926, în care am descoperit, la pag. 277 și 285, printre multe alte informațiuni despre viața muzicală din toată Europa și următoarele rânduri despre prestațiunile a doi muzicieni români, la Paris și la Lyon:

„D^{le} George Enescu: Ar fi un lucru copilăresc să adresăm D^{le} Enescu elogii pentru perfecțiunea tehnice sale. Toată lumea a fost supusă de farmecul sonorității lui, de varietatea expresivă a arcului lui. Dar putem repeta că el posedă un dar de interpretare incomparabil. Ca virtuos, nici o dificultate nu-l reține; el este mai presus de toate muzician. Printre piesele executate, eu vreau să-mi exprim admirația pentru interpretarea Sonatei în re minor, pentru vioară de confratele său Isaye///?, pentru Allegro appassionato, atât de muzical al lui Roger-Ducasse, și pentru mișcătoarea melopee a lui Kaddisch, în care el a fost imens cu simplitate.” Carol Berard (pag.277)

[...]

33. O descoperire interesantă: Maestrul era cât pe aci să se facă – matematician:

După înapoierea mea dela Paris a trecut multă vreme fără să-l mai văd pe Maestru, care lipsea mult din țară și care, între timp, se scufundase în scrierea lui „Oedipe”, care-l absorbea cu totul. Nu mai avea timp aproape de loc pentru a se

ocupa de cei care-l prețuiam, așa cum îl prețuiam, printre mulți alții, și eu, și cari ar fi avut nevoie de sprijinul și concursul lui.

Totuși, mi-a rămas în memorie un prânz, la care fusesem invitată în primăvara anului 1927, dimpreună cu soțul meu, la Dna și Dnul Mișu Cantacuzino, unde era și Maestrul și alte câteva persoane. Domnii voiau să stea de vorbă mai pe'ndelete despre chestiuni publice, (toți erau senatori), chestiuni cari, pe noi, femeile, ne interesau mai puțin. Credeam că la fel va fi cazul și cu Maestrul, atât de absorbit în muzica lui. S'au atins, în timpul mesei, probleme de actualitate. Am rămas foarte surprinsă, văzând că Maestrul nu numai că nu se plictisea, dar urmărea discuțiile cu un vădit interes, intervenind câte odată cu observații proprii. El nu făcea nici un fel de „politică”, avea chiar oroare față de ea. Dar chestiunile sociale, mai ales prin latura lor socială și morală, îl pasionau într'un anumit fel și era extrem de sensibil la ele. Când, la un moment dat, soțul meu și-a exprimat mirarea pentru această „descoperire”, Maestrul i-a făcut o mărturisire pe care nu ne venea s'o credem. În copilărie, Maestrul avea o pasiune la fel de mare pentru matematică, ca și pentru muzică. Numai „întâmplarea” m-a făcut muzician. Tot atât de ușor se putea „întâmpla” să devină în viață un matematician și poate că nici în acel domeniu n'ar fi rămas o mediocritate. El este visător, e adevărat, dar e tot atât de mult un om al realității. Privind mereu spre cer, cu picioarele stă pe pământ. Altfel n'ar fi putut face nici în muzică ceea ce a făcut. Căci muzica nu este, cum crede atâta lume, numai visare și distracție. E muncă, muncă grea, imens de grea. Dar și imens de binecuvântată. „Uneori par'că regret că n-am rămas matematician”, încheia Maestrul această digresiune. „Dar sunt, de obicei, foarte fericit că m-am dedicat cu totul muzicii”.

M'am gândit foarte adeseori la aceste frânturi de spovedanie intimă a Maestrului, ce l-au impresionat profund și pe soțul meu, pe care l-a apropiat și mai mult de Maestru.

Bine că nu s'a dezvoltat ca matematician, îmi ziceam eu în gândul meu, căci, prin matematici, n-ar fi putut influența lumea așa cum a influențat-o; n-ar fi putut-o înălța, nici fericii. În tot cazul, cât mă privește pe mine, cred că n'aș fi dorit niciodată să-l cunosc mai aproape și cu atât mai puțin să colaborez cu el.....

34. Aș vrea nespuse de mult să mai cânt încă o dată
acompaniată de muzicianul George Enescu

Tot timpul cât a durat masa, și și după masă, am fost preocupată de gândul de a-l ruga pe Maestru să mă încadreze în programul unui concert simfonic al său. Aș fi fost atât de bucuroasă să mai cânt o dată în public cu el. Dar n-am avut curajul să-i vorbesc. Mi se părea că ar fi o impietate. Totuși, după câțeva vreme, mi-am luat inima în dinți și i-am scris o scrisoare în acest sens. Maestrul mi-a răspuns prin următoarele rânduri:

L-am înțeles pe deplin pe Maestrul și n-am mai apelat la bunăvoința lui, de care ram sigură, dar, care nu trebuia să fie exploatată de nimeni și mai cu seamă de prieteni.

Era atât de ocupat cu proiectele și cu lucrările lui, încât socoteam că aș comite o crimă dacă l-aș mai inoportuna și eu cu pretenții de ale mele. N-am apelat nici la Gogu Georgescu.

Eu nu-l voiam decât pe Enescu.

34.a. Noroc cu domnița

Dar dacă Maestrul, precum se vede și din scrisoarea de mai sus, ca și din alte mărturisiri ale sale, avea fobia scrisorilor, în schimb Domnița era mai harnică. Din scrisorile cari mi-au mai rămas dela dânsa, rețin următoarele:

„Încă odată, calde mulțumiri pentru bunul gând. Cu afecțiune. M. Cantacuzino”

D^{lui} și D^{nei} Profesor Ghibu
Cluj

„La mulți ani cu multe gânduri bune și afecțiune.”

La 28 Dec. 1929, M. Cantacuzino

D^{sale} Doamnei Veturia Ghibu, Cluj

Calde urări cu ocazia anului nou și afectuoasă amintire.

M. Cantacuzino

Sinaia, 1 Ianuarie 1927

Sinaia, 1 Ianuarie 1927

Vii urări și afectuoase gânduri dela o tăcută, singuratică,
dar credincioasă prietenă...

Maria Cantacuzino

București, 6 Mai 1929

Scumpă prietenă,

Am fost și sunt mereu pe drumuri... de aceea nu am
avut plăcerea de a te vedea, nici de a ști măcar că ai căutat să
mă vezi. Mă bucur mult, mult de ceea ce-mi spui în privința
„realizărilor” fericite la care ai tins cu atâta curaj. Din nefericire
plec, plec chiar azi!!!... la Tescani, de unde nu mă mai întorc
decât peste vreo trei săptămâni. Un adevărat cyclon a suflat și
suflă... încă în jurul vieții mele, însă stau liniștită, senină „au
coeur de cyclone” unde este, cum știi, pace și lumină.

Dacă o vezi pe Maud, spune-i că, după o luptă
nemaipomenită, mi se asigurase că pensia dânzei va începe
dela 1 Ianuarie 1929. Acum mi se pare că nu va începe decât
de la 1 Septembrie. Ce țară... adică ce oameni!

Te strâng în brațe cu afecțiune

Maria Cantacuzino

adresată în București: Str. Labirint 84, Doamnei Veturia Ghibu

Dragă prietenă,

Nu ne-am mai văzut, nu ne-am mai scris, însă ca și D^{ta}
nu am uitat puținele, dar atât de caldele și prieteneștile clipe
petrecute împreună odonioară...

M-a îndurerat știrea despre nenorocirea întâmplată în
familia D^{ta}; de sigur că seninătatea cu care ești înzestrată a
fost un mare sprijin mamei atât de adânc încercate.

Când vei fi în București, telefonează la nr. 3.00.15, între
orele 2 și 3 amiaza, când răspund eu personal la telefon, altfel și
se va spune că sunt plecată la țară.

Cu nestrămutată prietenie

Maria Cantacuzino

P.S. Transmite, te rog, D^{lui} Ghibu buna mea amintire și
considerațiune

[...]

54. O vizită la soții Enescu

Cu altă ocazie, ceva mai târziu i-am revăzut pe soții Enescu în atât de modestul lor apartament din Str. Lahovary.

Am găsit-o acolo și pe D^{na} Florica Muzicescu, ce care o cunoscusem cu ocazia unei serate muzicale, la fratele meu Cornel. Maestrul a stat tot timpul cu noi, în salonul relativ mic, dar intim. Domnița pe aceeași canapeluță, dar fără vechiul tabiet. Amfitrionul, cu fața blândă și bună, asculta la poveștile noastre. După obiceiul lui, vorbea destul de puțin, totuși, nu-și pierdea vremea degeaba: își exersa mereu degetele pe o bucățică de lemn pe care erau sculptate cele patru corzi de vioară. Ședea pe scaunul dela pian cu spatele spre claviatură și, chiar când vorbea, degetele lucrau.

M'am uitat prin odaie să văd, dacă descopăr pe undeva dantela fină, făcută de mine, pe care i-o trimisesem Domniței cu ocazia unei vizite a Maestrului la Cluj. N'am văzut-o, dar probabil că era într-o altă odaie, căci nu-mi închipuisem să nu i de fi dat nici o atenție.

De fapt, scopul acestei vizite a fost, printre altele și acela de-al pune pe Maestru la curent cu viața muzicală de la Cluj și, în special, cu activitatea Societății Filarmonice *Gheorghe Dima*, în cadrul căreia doream mult să dea unul sau două concerte, cu programe după dorința dânsului.

55. La Stana noastră, unde voiam să primim pe soții Enescu

În anul 1939 Maestrul fusese un timp oarecare bolnav, din care cauză făcuse o pauză mai lungă. Între timp aflasem că se întremase și mă gândeam: Ce bine i-ar cădea o prelungire de o săptămână sau două a „concediului” la noi, la Cluj și mai ales la Stana noastră, în liniște, între flori și copaci seculari, cu prieteni dragi lângă dânsul și cu-n pian la îndemână - și, în plus, cu o surpriză, despre cari încă nu vorbisem nimănui până aci:... (Am amintit în legătură cu Bayreuthul că o invitasem pe D^{na} Winifred Wagner pentru „un concediu” la noi).

La scrisoarea mea de invitație, trimisă Domniții, am primit următorul răspuns: „*Vă mulțumim pentru lunga și frumoasa scrisoare. Cât de plăcut ar fi, să ne lăsăm, să fim răsfățați de bunii noștri prieteni, însă sănătatea nu ne îngăduie încă drumul spre Cluj.....*”

Maria”

Am așteptat un timp oarecare vești noi despre sănătatea Maestrului, dar apoi, cerul Europei s'a învolburat și s'a'ntunecat. Apoi deodată...

[...]

59. În plin război, Maestru Enescu la Sibiu. Proclamarea lui ca membru de onoare al Reuniunii de cântări Gh. Dima

Dar culmea a atins-o concertul Maestrului Enescu, în ziua de 28 Aprilie 1942. Mă voiu opri asupra lui mai pe larg, printre altele și din motivul că aceasta a fost ultima dată când l-am mai întâlnit în viață pe Maestrul Enescu.

Maestrul a fost găzduit la Hotelul „Împăratul Romanilor”, unde soțul meu l-a și vizitat o dată, după sosire, cu care prilej l-a poftit, pentru seară, după concert, la o agapă, dimpreună cu o mână de prieteni și admiratori, iar pentru a doua zi, la dejun la noi, adecă Maestrul, soțul meu și eu.

Din parte-mi am socotit că e o datorie a Ardealului, refugiat acum la Sibiu, să-și exprime într-un dejun, recunoștința față de neobositul crainic al frumosului și al binelui, cu prilejul aniversării a 60-a a nașterii sale. În consecință, împreună cu D^{na} Lucia Cosma, cu vicepreședintele Reuniunii, Dr Simona Mitea și cu Secretarul general, D^l Sandu Popa, am hotărât să-i decernăm, în mod festiv, Maestrului, titlul de Membru de onoare al acestei Reuniuni.

Concertul a fost, ca toate concertele Maestrului, o sărbătoare, pe care nu mă încumet s'o analizez mai de aproape. Întreg Sibiul era de față, bucuros și fericit. În pauză, a avut loc proclamarea Maestrului ca Membru de onoare al Reuniuni. I s'a înmănat o diplomă și i s'a oferit o frumoasă cunună de lauri, cu panglică tricoloră. Vicepreședintele Reuniunii, D^l Simion Mitea, ajutor de primar, a rostit apoi

discursul festiv, pe care, pentru frumusețea lui, îl redau aici în întregime.

„Domnule Enescu,

Geloși pe frații noștri, cari au avut prilejul fericit de a asista la sărbătorirea D^{voastră} cu ocazia împlinirii a 60 de ani, în anul trecut, noi, românii din Sibiu, profităm de oprirea D^{voastră} printre noi, spre a vă exprima sentimentele sincere, izvorâte din suflet curat.

Privind trecutul D^{voastră} plin de glorie, admirația noastră pentru D^{voastră}—crește în intensitate, când constatăm că prodigioasa D^{voastră}—activitate artistică s-a desfășurat mereu, într-o vreme care coincide cu una din cele mai zbuciumate epoci din istoria noastră contemporană. În tot acest interval de timp, plin de griji și nevoi, în mijlocul dintre încăierările armate dintre popoare, cari s-au produs la epoci foarte scurte, și, la cari, neamul nostru a fost nevoit, printr-un concurs de împrejurări istorice și geografice, să ia parte efectiv și continuu; într-o vreme, în care – spune-o vorbă bătrânească – „muzele amuțesc” (inter arma nilent musae).

D^v ați dezvoltat cea mai rodnică muncă culturală, învingând toate piedicile ce vi s-au ivit în cale. În acest spațiu de timp nu ați precupețit nimic, ci, din contră, v-ați dăruit semenilor și neamului cu toată ființa D^v fizică, morală și intelectuală.

Nu este o simplă întâmplare întoarcerea D^v în țară, la începutul războiului mondial trecut. Vă erau, desigur, rezervate situații în străinătate, care ar fi tentat pe orice tânăr, într-o lume plină de bogății materiale și rafinată cultură și civilizație. Dacă totuși ați renunțat la ele, ați făcut-o, suntem siguri, dintr-o profundă dragoste de neam și de țară.

Această dragoste de pământul natal nu vă putea lăsa indiferent la eforturile supraomenești, cari neamul trebuie să le facă pentru realizarea aspirațiilor sale milenare legitime și cari trebuiau să-i aducă unitatea politică. Voaiați să fiți părtași la aceleași greutăți și nădejdi, contribuind astfel, prin munca D^{voastră},

personală, la alinarea suferințelor celor mulți și cu deosebire a răniților și la îmbărbătarea sufletelor.

Acelaș imbold vă îndeamnă și acum în zilele noastre, în cari neamul întreg luptă alături de alte popoare, culte și civilizate pentru înfăptuirea dreptății pe pământ și pentru împlinirea supremului său ideal: întregirea hotarelor etnice, să preferați munca neobosită, întreprinzând turnee artistice, pentru a semăna în auditori idealismul și a sădi pretutindenii încurajarea.

Iubite Maestre,

Noi, Românii din Sibiu, bătrâni și tineri, am încercat aceleași sentimente artistice, pe cari numai talentul D^{voastră} și geniul muzical le poate trezi, așa cum le-au trăit frații noștri de pe întreg cuprinsul pământului românesc, pe unde au pătruns creațiile D^v-inegalabile.

De asemenea, am simțit din plin entuziasmul creator ce a inundat sufletul fiecărui român, când ați reperat șirul neîntrerupt de succese artistice triumfătoare în centrele mari de cultură din străinătate. Prin activitatea D^v-remarcabilă de peste hotare, v-ați făcut expresia cea mai fidelă și autentică a geniului nostru național, ducând cu D^v-și pretutindenii și fără excepție, bunul nume al țării și informând lumea, că aici, la gurile Dunării, trăiește un popor generator de cultură și producător de civilizație.

Căci, dacă tehnica și cunoștințele temeinice vi le-ați însușit în școlile din Apus, sufletul s-a născut pe pământul Sfânt al Moldovei lui Ștefan și reprezintă sinteza a tot ce acest nea românesc are mai bun, mai frumos și mai specific. În sufletul D^v-se reflectă, ca într-un caleidoscop, toate virtuțile superioare și eterne ale neamului.

Sunteți în întregime al nostru!

Un popor trăiește, incontestabil, prin munca anonimă a fiilor săi, dar dreptul la viață în concertul celorlalte popoare ale lumii nu și-l poate asigura, decât prin copiii săi aleși, cari, alături de reprezentanții autorizați ai popoarelor contemporane, concură la făurirea valorilor spirituale superioare, menite a

compune patrimoniul culturii universale, din care se va alimenta toată omenirea.

Compozitor genial, violonist și pianist neîntrecut, prin munca D^v—neobosită și variată, desfășurată în principalele centre din Apus, ați fost cel mai bun ambasador și apărător al drepturilor noastre sfinte în fața forurilor hotărâtoare și răspunzătoare de soarta popoarelor.

Numele D^{voastră}, iubite Maestre, va figura de-a pururi în cartea vecinicii românești, deoarece v-ați identificat cu aspirațiile noastre, punând la temelie neamului, piatra de granit „din capul unghiului”.

A afirma că „binemeritați dela patria” este prea puțin. De aceea, îndrăznim sfioși a reproduce cuvintele mărețe și pline de înțeles ale Sfintei Scripturi: „Fii credincios până la moarte și vei avea cununa vieții!”

Reuniunea de muzică „Gh. Dima” din Sibiu, această instituție izvorâtă din frământările din trecut ale Românilor din Ardeal, cunoscătoare a activității D^v, prin rostul meu, vă exprimă cel mai sincer omagiu și vă roagă să primiți acest modest dar, care simbolizează întreaga noastră recunoștință și stimă pentru tot ce ați făcut pentru muzica neamului nostru.

Această reuniune vă proclamă, unanim, cu acest prilej fericit, „membru de onoare” al ei, rugându-vă să primiți această calitate, fiind convinsă, că în activitatea ei modestă a căutat să servească aceleași idealuri în slujba cărora Maestrul Enescu a stat o viață întreagă.

Ca ajutor de primar al Municipiului Sibiu, reprezentant al D^{lui} primar, îmi permit a vă saluta cu acelaș sentiment de înaltă stimă și dragoste și a vă exprima în numele D^{lui} primar și al cetățenilor acestui oraș, omagiu de recunoștință. Rog pe bunul Dumnezeu să vă hărăzească viață lungă și puteri de muncă sporite, pentru a fi permanent în slujba intereselor superioare ale Neamului „usque ad supremum exitum” (până la ultima suflare).”

Maestrul Enescu a rămas adânc impresionat de sărbătorirea ce i s'a făcut, cât și de cuvintele adresate de dl D^f Simion Mitea.

[...]

60. O „cină de taină” ce nu se poate uita

Și acum povestirea palidă a celor două întâlniri cu Maestrul, la noi acasă, în locuința noastră de pribegi din Sibiu, Str. Dr Ioan Rațiu #, apartamentul 2.

Invitasem pentru după concert, în onoarea Maestrului, pe Ajutorul de primar al municipiului Sibiu și vicepreședinte a Reuniunii „Gh, Dima”, D^f Simion Mitea, Profesor universitar D^f Titu Vasiliu, pianistul Filionescu, D^f Niculae Hozan cu Doamna, D^{na} Lucia Cosma, fiica noastră Ileana, D^f Miricioiu și alți câțiva, pe cari nu mi-i mai amintesc.

Maestrul, istovit de oboseală, a luat loc pe un fotel. Cântase extraordinar de adâncit și participase cu emoție la manifestația de simpatie și admirație a publicului sibian, care l-a sărbătorit cu atâta căldură și entuziasm. Invitații îl sorbeau din ochi și din suflet. Din parte-i răspundea cu o amabilitate îngerească la atenția celor ce-l înconjurau. Era o atmosferă nu de salon, ci de biserică. Simțeau cu toții că trăiesc clipe unice în apropierea unui Trimis al Cerului pe pământ, cu o mare solie pentru oameni. Nici gustările de tot felul nu-i prea ademeneau; le era de ajuns cuminecarea cu sufletul Maestrului.

Timpul de vreo oră a trecut ca o clipă. Maestrul simțea nevoia să se retragă spre a se odihni. Soțul meu l-a petrecut până la hotel, mângâiat că a doua zi îl vom avea la dejun, desigur, odihnit și refăcut, și după dorința dânsului, „numai noi trei”.

În adevăr, Maestrul era altul a doua zi. Dormise de ajuns noaptea și se refăcuse complet. Bine dispus și, contrar obiceiului, vorbăreț. Ce greu îmi este să redau, măcar și numai aproximativ, cele petrecute în timpul celor trei ore, cât a durat întâlnirea noastră. Chiar dacă aș scrie o carte întregă, tot nu aș izbuti să dau o imagine adevărată a celor trăite atunci. De aceea și renunț la gândul de a scrie aici altceva, decât, câteva impresii cu totul intime, mai ales că soțul meu a făcut el, în memorie sale, ceea ce nu sunt în stare să fac eu.

La masă am vorbit fel de fel de lucruri în legătură cu muzica. Maestrul era în vervă..... Amintiri dela concertele din Chișinău dela 1918, când a cântat într-o singură seară

Concertul de Ceaikovski, cel de Saint-Saëns și Simfonia spaniolă de Lalo. Au mai încercat și alții să cânte trei concerte într-o seară, dar, vai, niciunul nu l-a putut ajunge măcar nici ca putere fizică, nici ca rezistență, nici ca adevărată creațiune și trăire în interpretare..... Apoi, amintiri dela concertele din Cluj, apoi anecdote din cariera sa atât de bogată și de colorată, apoi altele și altele, pe cari cine ar putea să le redea sau să le rezume?

61. Maestrul mă declară criminală

După ce ne-am ridicat dela masă, am trecut în camera de muzică. Maestrul s'a așezat la pian, anotat câteva fraze de Lieduri, pe care le cântasem împreună cu ani în urmă, la București și la Cluj, și aștepta ca să încep și eu. Dar minunea asta n'a mai urmat. Căci eu nu ma cântam deloc. Boala de inimă nu mă mai lăsa. Maestrul și-a îndreptat contrariat privirea spre mine.

Ce păcat! – Faceți o crimă, - observă dezolat și dezarmat. – Ce păcat! Căci n-are cine vă înlocui la noi. Ați fost singura cântăreață adevărată de Lieduri. Ce păcat.....

N'am putut să răspund un singur cuvânt. M'au podidit lacrimile și am fugit din salon. Maestrul a trecut cu soțul meu în camera de lucru, unde s'au întreținut singuri o vreme. Ulterior am revenit și eu, remontată întrucâtva. Am lunecat din nou cu discuția despre muzică. I-am mărturisit cât de mult mă zguduise Simfonia a treia a sa. El a zâmbit satisfăcut, așteptând par'că să continuu. Dar mie îmi păru că, aprecierile mele despre o asemenea lucrare extraordinară, ar fi o necuviință.

62. Perspectiva de a ne revedea în curând, cu Maestrul, la Cluj și la Stana, din nou în libertate

S'au reluat apoi, între cei doi bărbați, discuțiile, extrem de interesante, cari fuseseră întrerupte. Din parte-mi, m'am constituit un public ascultător. Eram emoționată până la lacrimi, când soțul meu a adus din nou vorba despre Ardealul nostru înstrăinat, despre Clujul nostru ajuns sub călcâiul lui Hoathy,

despre Stana noastră minunată, unde fusese vorba să ne întâlnim pentru odihnă și pentru reconfortare și trupească și sufletească.

-Dar à propos de toate acestea, observă soțul meu. Ne sunteți dator, Maestre, cu o explicație. Care a fost sensul motivului din Oedip, pus pe fotografia trimisă soției mele în toamna anului 1940? Să ne împăcăm cu destinul? Să nu ne mai gândim că vom ajunge, din nou, stăpânii Ardealului?

-Doamne ferește, răspuse Maestrul. Motivul buclucaș afirmă tocmai ideea contrară, o idee profund eroică. El declară că omul e mai puternic decât destinul!

-Ne-ați luat, Maestre, o piatră de pe inimă cu această lămurire... Ne vom vedea, deci, nu peste mult timp, la Stana, la Ciucea. Ceeace nu s'a putut realiza la 1939 și 1940, vom împlini la 1943 sau, cel mai târziu, la 1944! Ne vom întâlni acolo și ne vom bucura din adâncul sufletelor noastre!

Maestrul dădea din cap afirmativ și vădit fericit.

Și, cum în decursul discuției, cei doi aveau înaintea lor *Cartea Stanei*, pe care o răsfoiră fugitiv și care, cuprindea pagini și impresii în legătură cu viața patriarhală de acolo, Maestrul își scoase din buzunar stiloul și, luând locul la masa de lucru a soțului meu, scrise, drept încheiere a palpitantei discuții, următoarele cuvinte, cu înțeles, oarecum, de angajament:

„În limitele posibilităților, polița va fi achitată.

Cu cele mai sincere mulțumiri și calde urări,

George Enescu

29 Aprilie 1942

În drum spre Cluj și spre Slatna”

Ce bucurie pe noi, amfitrionii! Aveam de acum autograful marelui George Enescu, în *Cronica Stanei*, prin aceea ea devine pentru noi o carte și mai prețioasă decât până aci, și mai ales pentru că aveam cuvântul lui că ne vom întâlni la Cluj și la Slatna noastră, scufundată încă în ceață, dar azi-măine din nou luminoasă și zâmbitoare....

Pe la orele 4 Maestrul a plecat însoțit de soțul meu.

Dar eu nu-l puteam lăsa să plece din casa noastră cu mâna goală, fără un semn vizibil dela mine pentru Domniță. I-am întins o fețișoară de masă de dantelă fină, făcută de mine. Maestrul o privi admirativ. „O să se bucure mult soția mea...”

Părea mulțumit că-i poate duce soției sale o amintire din partea unei bune prietene. Mi-a mulțumit afectuos și mi-a sărutat mâna, zicându-mi, cu un glas mai apăsător ca de obicei „La revedere... La re-ve-de-re!” – la ce eu i-am răspuns: „La Cluj și la Stana!”

„Da”, întări Maestrul. „Desigur, La Cluj și la Stana – cât mai curând!”

Despărțindu-ne, nici prin gând nu ne-a trecut vreunui din noi că clipele acestea ar putea să fie cele din urmă petrecute împreună, că întâlnirea noastră la Cluj și la Slatna nu va mai avea loc niciodată în lumea aceasta...

66. „Apus de soare” – la Paris

În noaptea dintre 3 și 4 Maiu 1955, a bătut apoi ceasul fatal. Inima Maestrului – marea și generoasa lui inimă – a încetat să mai bată și el a trecut din lumea aceasta banală într-o altă lume, necunoscută de nimeni. George Enescu a murit. Ca oricare om pământean. Dar a murit numai ce a fost lut în el. Sufletul lui ne-a rămas întreg nouă și el va crește mereu, cu timpul care trece, umplând pământul, nu numai pe cel românesc.

Postfață – pentru copiii mei

[...]

Dar, într-o zi, ele mi-au fost cerute de către muzicologul Viorel Cosma, spre a le utiliza în anumite scopuri în legătură cu preocupările profesionale le dânsului. În situația dată, am crezut că sunt datoare să le supun unor revizuri amănunțite și, unei noi redactări, răzimată nu numai pe ceea ce am păstrat în memoria mea, ci și pe ceea ce am păstrat în arhiva mea. Am avut, în acest scop, un sprijin prețios în părintele vostru, care a extras din multele voci de presă în legătură cu activitatea mea de cântăreață de Lieduri, în care am fost atât de mult susținută de Maestrul Enescu, tot ceea ce i s'a părut dânsului că ar interesa pe cititorii la cari făcea aluzie D^l Cosma. Dânsul a tradus și vocile de presă străină, germană, franceză, rusă și maghiară.

[...]

Am terminat această nouă redactare la Sibiu, în ziua de
23 Aprilie 1959,- ziua Sfântului Gheorghe, patronul Maestrului.

Veturia O. Ghibu

